

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
11. ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
10 - 16 Haziran 2013 / Celalabat - KIRGIZİSTAN

TÜRK DÜNYASININ
VİZYON ARAYIŞI
Kongre Bildirileri

Sakarya Üniversitesi
Sakarya / TÜRKİYE

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Türk Dünyası Kırgız-Türk
Prof. Dr. Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü
Celalabat / KIRGIZİSTAN

İstanbul Üniversitesi
İstanbul / TÜRKİYE

Azerbaycan Devlet İktisad Üniversitesi
Türk Dünyası Bakü İşletme Fakültesi
Bakü / AZERBAYCAN

Bülent Ecevit Üniversitesi
Zonguldak / TÜRKİYE

Korkut Ata Kızılorda Devlet Üniversitesi
Türk Dünyası Kızılorda
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Kızılorda / KAZAKİSTAN

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
İstanbul / TÜRKİYE

Ortaklığı İle...

İstanbul - 2013

İKTİSAT TARİHİ AÇISINDAN XVI. YÜZYILDA AFYONKARAHİSAR'DA AHİLİK VE AHI TEŞKİLATI

Adnan DOĞRUYOL*

Özet

Ahilik Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı imparatorluğunun gelişmesi sürecinde ekonomik faaliyetler ve mesleki açıdalarından önemli roller oynamış olan bir kurumdur. Çalışmanın amacı bu bağlamda Anadolu'daki önemli yerleşim merkezlerinden olan Afyonkarahisar'da XVI. yüzyıldaki Ahi Teşkilatlarını yakın plana almak vasıtasıyla; dünyada büyük değişiklikler (kapitalizmin doğuşu, rönesans vb.) yaşanırken Anadolu Türklerinin iktisadi kültürü ve işleyişi hakkında bir fikir edinmektir.

Çalışmada cevabı aranan başlıca sorular olarak ise; ahilik kavramının içeriğinin neler olduğu, Anadolu'daki iktisadi hayatın görünümü, XVI. yüzyılda önemli bir merkez olan Afyonkarahisar'daki zanaat ve iş kollarının durumu ve genel olarak Osmanlı Türkiye'sindeki bu çağlardaki iktisadi mantığın nasıl olduğu gibi hususlardır.

Çalışmada betimleyici metot ve tarihsel analiz yolu kullanılmıştır. Bu kapsamda Ahi Teşkilatlarına yönelik original kaynaklara da dayanıldığı belirtilmelidir.

1. Giriş

“Türk Dünyası”nın ortak kültürel özellik ve tarihsel bağları arasında Ahilik ve fütüvvet de önemli bir yere sahiptir. Ahilik ve fütüvvet sadece ekonomik alanla sınırlı olmayan ve sosyal - siyasi fonksiyonlara da sahip olan kurumsallaşmalardır. Bu bağlamda Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında bu teşkilatlanmanın önemli katkıları olduğu bir çok kaynak da vurgulanmaktadır.

Bu bildiri Türkiye'nin Afyonkarahisar bölgesindeki Ahi teşkilatlarına yönelik ve XVI. Yüzyıldaki iktisadi -kültürel işleyiş ekseninde yapılan bir çalışmadır. Bu teşkilatlar geleneksel dönemde başlıca ekonomik güç merkezleridir ve gerek faaliyetleri ve gerekse kayıtları ile zanaat ve iş kollarının durum analizleri açısından vazgeçilmez kurumlardır. Bildiride Karahisar-i Sahip Sancağındaki Ahi Zaviyeleri ve Ahi Mansur oğlu Yusuf Sinan tekkesinden hareketle çalışmanın problematiği dahilinde somutlaştırmalar yapılmaya çalışılmıştır.

2. Ahilik ve Fütüvvet

Ahilik XIII. yüzyıldan, XX. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkarlar birliklerine verilen addır.

Sözlük anlamı: Arapça da “*kardeşim*” demektir.

Terim anlamı: Belli safhalarda esnaf ve sanatkarlar birliği demektir.

Örgüt anlamı: XIII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar süren; Anadolu şehir, kasaba, köylerindeki esnaf ve sanatkarlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrole düzenleyen bir kurumdur.¹

Fütüvvet ülküsü, IX. yüzyıldan beri Türkistan'da ve İran'dan Anadolu'ya kadar olan sahalarda, esnaf ve sanatkarlar arasında yaygındı. Fütüvvet, Arapça'da “feta” kelimesinden türetilmiş bir sıfattır. Yiğitlik, cömertlik anlamına gelir.

Selçuklu Sultanları Anadolu'da fethettikleri yerlere ilk iş olarak cami, medrese ve zaviye inşa etmişler; ticaret ve sanat erbabını buraya yerleştirmişlerdir. Anadolu'ya gelen sofiler ve dervişlerin de fütüvvet-ahilik geleneği ile yakın ilişkisi vardır.

* Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, adogruiol@sakarya.edu.tr

¹ Neşet Çağatay “Bir kurum olarak Ahilik” Ankara, 1984, s. 3.

Anadolu'da Ahi teşkilatının, Ahi Evran, Şeyh Nüsirü't-din Mahmut el-Hovi (H.567-H.660) (M.1175-M.1262) isimli mutasavvıf kurmuştur.² 1205 yılında Kayseri'ye gelmiş, Şeyhi Evhaduddin Kirmani ile Anadolu'yu dolaşarak "Ahi Teşkilatını" kurmuş ve yaymıştır. Şehirlerden köylere kadar büyük bir nüfusa sahip olmuştur. Devletin zayıfladığı XIII. Yüzyılın ikinci yarısında devlet otoritesine destek olmuştur.³

Fütüvvet-Ahilik zümreleri büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde, teşkilatları ayrı ayrı zaviyeler kurmuşlardır.⁴ Büyük şehirlerdeki ahiler mesleğe ve sanata ait bütün işleri yönetir, ihtilafları çözer, devletle esnaf arasında ilişkilere düzenlerdi. Ücretler tayini, mal cinslerinin ve fiyatlarının tespitini yapardı.

Ahiliğe ilk girenlere "çırak" ya da yiğit denir. Ahilik daha sonra kazanılırdı. Ahilerin üzerinde sırayla nakipler, halifeler ve şeyhler vardır. Şeyh esnaf birliklerini başkanıdır. "*Şeyhül-Meşayih*" (şeyhler şeyhi) ise bütün esnaf birliklerinin başkanıdır.⁵

Ahiler diğer taraftan köylere kadar yayılarak alp (sipahi) ile ilişki kurmuşlardır. XI ve XV. yüzyılda Anadolu'da devlet adamları, kadılar, müderrisler, tarikat şeyhleri, büyük tüccarlar ahi teşkilatına girmişlerdir.⁶

Aşık Paşazade tarihinde, Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde kuruluş döneminde, Anadolu içtimai bünyesinin temelini oluşturduklarını bildiren 4 zümre arasında "*Ahiyan-ı Rum*" (Anadolu Ahileri) da vardır. Diğerleri Gaziyân-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum'dur.⁷

Osmanlı Devletini kuruluşunda ahilerin rolü büyüktür. Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli nüfuzlu bir ahidir. Osmanlı Devletinin manevi kurucusudur. Orhan Gazi bir ahilik unvanı olan "*İhdiyara'd-din*" kullanarak "*şed*" kuşanmıştır. I. Murat'ta "*şed*" kuşanmış bir ahidir. Fetihlerde ahilerle, derişlerin büyük rolü olmuştur.⁸

Ahilerin yaşayışları fütüvetnamelerde tespit edilen ilkelere uygun olur. Dünya malına rağbet etmezler. Her bir ahi ancak 18 dirhem (yaklaşık 55 gr.) gümüşü eşit servet edinebilir. Hepsinin bir sanat ve mesleği vardır. Helalinden kazanır, yoksula yardım eder. Cömerttir, alim ve ilmi sever. Alçak gönüllüdür. Nefsine hakimdir. Beylerin zenginlerin kapısına gitmez. Ünlü gezgin İbn-i Batuta Seyyahatnesi'nde ve Burgazi Fütüvetnamesinde bu özellikler yazılıdır.⁹

3. XVI. Asırda Karahisar-i Sahip Sancağında Ahi Zaviyeleri

Ahi Teşkilatının hızla yayıldığı 13 ve 14 asırda Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın bütün kaza merkezlerinde ve pek çok köyünde *Ahi Zaviyeleri* açılmıştır. Bu zaviyelerin Selçuklu Devletinin, Beyliklerin ve Osmanlı Cihan Devletinin kuruluşunda ve gelişmesinde etkin rolü olmuştur. Nitekim Beyliklerin kuruluş ve devlet oluşlarında önemli rolü olmuştur.

Selçuklu Devletinin yıkılışı takiben kurulan beyliklerinden en büyüğü Karaman Beyliği idi. Pek çok şehir ve kasabasının yanı sıra 30 bin süvarisi olan bir güce sahipti. Beyliklerin en küçüğü olan Osmanlı Beyliğinin 150 süvarisi vardı. Osman Gazi'nin İnegöl'ü fethine ait vakayinamelerde 130 süvarisi olduğu belirtilir. Beyliklerin en küçüğü olan Osmanlıları Selçukluya miras kılan ve onlara cihan devleti kurduran en önemli unsurlarda biriside *Ahi Tekkelerinin* aktif rolleridir. Bu gücü köylere hatta mezralara kadar uzanan teşkilattan almaktadır. Şeyh Edeb Ali'nin Ahi Şeyhi oluşu, Anadolu'yu ayağa kaldırmış, Anadolu'ya hakim kılmıştır.

Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde sultanların çoğu birer ahi olarak şed bağlamışlardır. Ahi Zaviyelerine zengin vakıflar kurmuşlardır. Sultan II. Murat ve oğlu Fatih Sultan Mehmet Alaaddin Keykubat'ın, Çay Medresesindeki vakfı olan *Alvar Köyünü Çay'daki Ahi Mansur oğlu Yusuf Sinan ve Bolvadin Ahi Mehmet vakfına bağışlamışlardır.*

² Mikail Bayram "Ahi Evran ve Ahilik Teşkilatı", Konya 1992, s. 73.

³ Fuat Köprülü "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu", Ankara, 1972, s. 117.

⁴ XVI. Yüzyıl başlarından Afyon merkezinde 15, Bolvadin'de 12 zaviye vardır. (MVAM. nr. 438)

⁵ Bu sıfatla Bolvadin'de mahalle ismi vardır. (Hacı Halife Mahallesi)

⁶ Fuat Köprülü, *a.g.e.*, s. 154.

⁷ Aşık Paşazade Tarihi (Haz.Haz.Giese) Leibzing 1929, s. 13.

⁸ F.Giese, "Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi", *Türkiyat Mecmuası*, İst. 1925, s. 163.

⁹ İbn-i Batuta, "Tuhfetü'n-Nuzzar", Kahire 1322, s. 222.

XVI. ASIRDA KARAHİSAR-I SAHİP SANCAĞINDAKİ AHI ZAVİYELERİ¹⁰

Sıra No	Kazalar	Köy ve mezralar	Ahi Zaviyesinin Adı	Açıklamalar
1	Karahisar-ı Sahip	Şehrabat Nahiyesi	Ahi Recep, Ahi Sinan, Çerçi Turud, Ebu'l-Kasım, İmad Dede, Seyyid Ebu'l-Vefa, Şeyh İsmail	Merkez dahil
2		Susuz Köyünde	Ahi İsmail	
3		Muttalıp Köyünde	Baba	
4		Suğacı Höyüğü	Bağlı Dede	
5		Halim Uğru Köyü	Hacı İlyas	
6		Aydoğmuş Mezrası	Kara Bölük	
7		Deper Köyünde	Merdan Dede	
8		Salar Köyünde	Şeyh İlyas	
9		Şenşe Mezrasında	Şeyh Nazar	
10		Elpirek Köyünde	Şirin Baba	
11		Kırhisar Nahiyesi İssüzce Köyünde	Ahi Elvan	
12		Kozlu Gobel Köyü	Ahi İshak	
13		Devletşah Köyünde	Ahi Muhyiddin	
14		Çukur Köyünde	Ahi Selçuk	
15		Emre Köyünde	Emre Sultan	
16		Eğret Köyünde	Hacı İbrahim	
17		Kıyırviranda	Hayran Balı Baba	
18		Timürkal Köyünde	Küçük Danişmend	
19		Ayaz İni Köyünde	Şeyh Çoban	
20	Bolvadin	Merkez Nahiye	Ahi Mehmet, Ali Dede,	
21		Kulpluca Köyünde	Hacı Cevher Baba	
22		Bozok Köyünde	Ahi İlyas	
23		Çay Köyünde	Mansur oğlu Yusuf Sinan (Cevher Baba), Ali Baba, Kadı Süleyman	
24		Eber Köyünde	Ahi Elvan Baba	
25		Ak Hiram Köyünde	Ahi Himmet (Şeyh Ahlat-Ak Hürrem) ve Sarı Baltalı	
26		Geneli	Şeyh Hüseyin	
27		Çölo Nahiyesi Gelinsini köyü	Karaca Ahmet,	
28		Kızılcağa Köyü	Şeyh Mahmut	
29		Temarcıyan Köyü	Şeyh Saltuk	
30		Şuhut Nahiyesi	Ahi Necmeddin, Kadı Süleyman	
31		Ağzıkara Köyü	Eymir Dede	
32		Karlık Köyü	Hasan Dede	
33		Alayunt Köyü	Nazır Seydi	
34		Eminler Köyü	Şeyh Ahlat	
35		Çakırözü Köyü	Şeyh Işık	
36		Çökek Köyü	Şeyh İhtiyar	
37		Kızıl Hisar Köyü	Şeyh Yakup	
38		Barçınlı(Bayat) Nahiyesi Şaban Köyü	Abdaloğlu	
39		Hacı Viran Köyünde	Ahi Koçu	
40		Çekişme Köyünde	Ahi Kuran	
41		Avdan Köyünde	Ahi Mahmut	
42		Piri Köyünde	Ahi Yakup	
43		İnlüce Köyünde	Şeyh Hasan Basri Dede	
44		Daydalı Köyünde	Daydalı Dede	

¹⁰ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK:KKA.TD. nr. 575, s. 24, 25, 38, 40, 84, 85).

45		Kuzviran Köyünde	Ahi Gök Nebi Dede	
46		Aligel Köyünde	Ahi Sarı Lala	
47		Kuyucak Köyünde	Sultan Şucuaddin	
48		Pınarbaşı köyünde	Şeyhzade	
49		İncügez Mezrası	Alem Büken Zaviyesi	
50		Kara Börklü Mezrası	Bahşayış Baba Zaviyesi	
51		Belirtilmemiş	Uryan Baba	
51		Melik Gazi	Melik Gazi Sultan	
53		Ulu Sincanlı Nahiyesi Elvan Paşa Köyü	Elvan Paşa	
54		Hasan Köyü	Hacı Musa	
55		Seydi Köyünde	Mustafa Seydi	
56		Kayadibi Köyü	Şeyh Zekarriya	
57	Sandıklı	Merkez Nahiye	Ahi Beyazıd, Ahi Osman, Ahi Arap, Karkun Baba, Kulacık Ali, Yalıncağ Baba	
58		Ala Mescid	Ahi Karkun Baba	
59		Koçhisar	Ahi Hızır	
60		Dola Köyünde	Ahi Sinan ve Taceddin Fakih	
61		Kuyucak Köyünde	Ahi Şehabeddin	
62		Çorhisar Köyünde	Ahi Elvan Seydi	
63		Başkonduklu Köyünde	Ahi Ali er-Rumi	
64		Kazan Pınar Köyünde	Güney-Ağıl	
65		Yağdı Köyü	Ahi Yunus	
66		Kızılıcak Köyünde	Kızılıcak	
67		Maçil Köyünde	Makbil	
68		Koçhisar Köyünde	Murat Baba-Sülü Hacı	
69		Güdübez Köyünde	Musa Fakih ve Resul Fakih	
70		Kızıl Viranda	Şeyh Aydın-Şeyh Musa	
71		Susuz Köyünde	Şeyh Hamza	
71		Ahmet Köyünde	Şeyh İbrahim	
72		Ürküt Köyünde	Şeyh İlyas	
73		Hacı Köyünde	Şeyh İsmail	
74		Kara Sandıklı Köyünde	Şeyh Kavak	
75		Meymun Köyünde	Şeyh Mehmet	
76		Tavil Köyünde	Şeyh Süleyman	
77		Belkavak Köyünde	Şeyh Tuba	
78		Mami Köyünde	Şeyh Yusuf	
79		Yumru Köyünde	Tokatlı Baba	
80		Todurgacık Köyünde	Yenice oğlu	

4. Mansuroğlu Ahi Yusuf Sinan Tekkesi

Anadolu'da Ahiliğin geliştiği dönemde kurulmuş olması gereklidir. Çünkü aynı devride Afyon ilinde, her ilçesinde ve pek çok köyünde *Ahi Tekkeleri* vardır. Bolvadin'de *Ahi Mehmet*, Çay'da *Mansur oğlu Ahi Yusuf Sinan (Cevher Baba)*, Çay-Akkonok'ta *Ak Hürrem (Ahi Himmit Baba)* ve *Sarı Baltalı Baba*, Çay-Geneli Köyünde *Hüseyin Baba*, Çay Eber Kasabasında *Ahi Elvan ve Ebheri Ahmet Dede*, Çay-Deresinek Kasabasında *Ecem Sultan* ve daha pek çok türbe vardır. Çoğunun hakkında rivayetin dışında bilgi yoktur.

Bazı tekke ve zaviyelerin vakıf kayıtlarında kısa bilgiler vardır. Fakat tekke ve zaviye kurucuları hakkında yeterli bilgiye rastlanmamıştır.

Ahi Mansur oğlu Yusuf Sinan hakkında yeterli bilgi yoktur. Aşure Kazanında vakıf kaydı ile Aşure keçesinde vakfiye dışında bilgi yoktur.

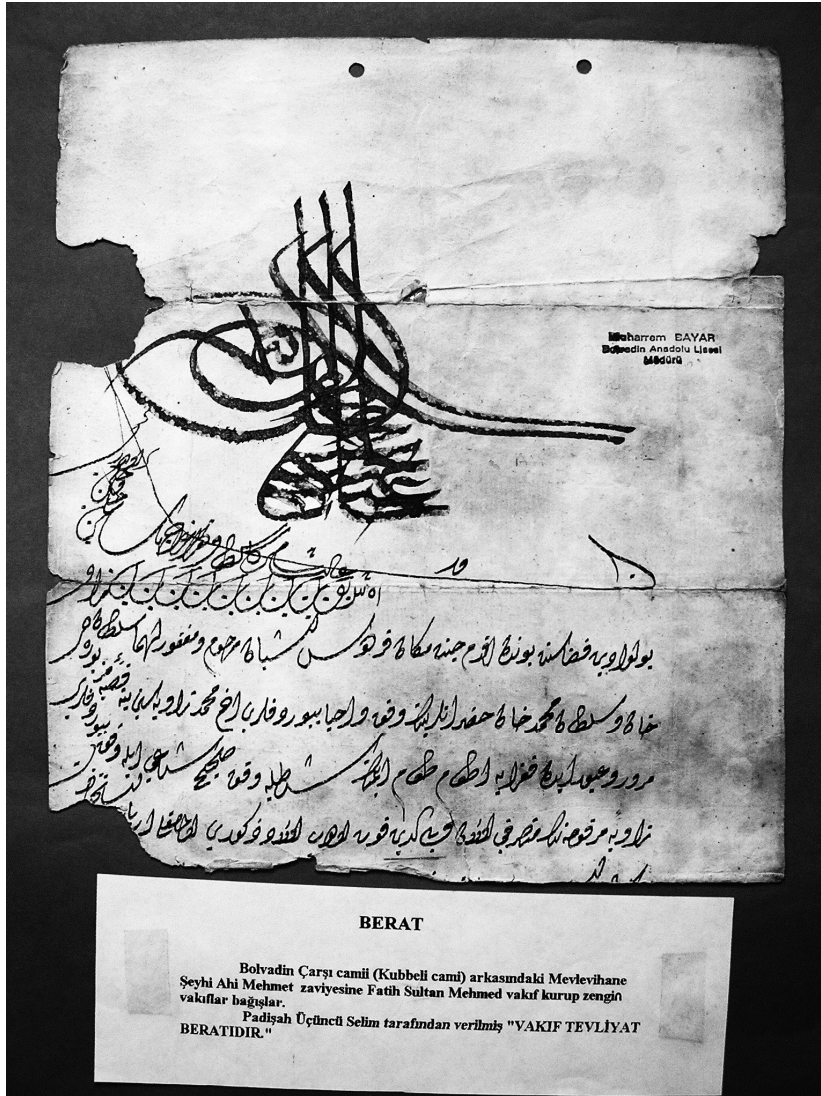
Ahi Mansur oğlu Yusuf Sinan Tekke ve türbesinde diğer tekke ve türbeler gibi hastaların şifa bulduğu ümit kaynağı olmuştur. Burada her yıl merasimle *Aşure* pişirilir. Şifa niyetine halka dağıtılır.

Sonuç

İmparatorluk dönemi Osmanlı ekonomisi XVI. yüzyıl için klasik çağ olarak nitelenmektedir. Yine bu yüzyılda Afyonkarahisar (Karahisarı Sahip) vilayetinde Ahi teşkilatları Anadolu'nun diğer vilayetleriyle benzerlik arz etmektedir. XVI. yüzyılda meydana gelen coğrafi keşifler Batı Avrupa'da kapitalist-merkantalist iktisadi politikaları genelleştirirken imparatorluk Osmanlısı için klasik anlamda Lonca'ya dayalı üretim hakim gözükmemektedir.

Bu kapsamda daha ayrıntıya inilirse; XVI. yüzyılda Osmanlı üretim ve pazarlama sisteminin Ortaçağın yerel kasaba ekonomisi kurallarını izlediği söylenebilir. Bu ekonomik sistemde üretim kasaba ve ona bağlı köyler için, belirli sınırlı bir nüfus amacıyla yapıldı. Yani pazar ve üretim sınırlıydı. Esnaf, hırfetler için liberal bir ekonomide olduğu gibi daima genişleyen bir pazar için üretim yapma imkanına sahip değildi. İhtiyaçtan fazla üretim fiyatların düşmesine, eksik üretim fiyatların artmasına yol açacağından üretici sayısı da sınırlı kalmak zorundaydı. İşte asıl bu nedenle lonca sisteminde şehir ve kasabanın genişliğine göre her zanaatta ustalar belirli sayıyı aşamazdı.¹¹

EK 1: Sultan II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet'in ihya ettikleri Ahi Mehmet Zaviyesine ait berat¹²

Çevirisi: "Bolvadin kazasına bundan akdem cennet- mekan firdevs-i aşıyan merhum ve mağfur lehuma Sultan Murat Han ve sultan Mehmet Han hafidanlarının vakf ve ihya buyurdıkları Ahi

¹¹ H. İnalçık, Devleti Aliyye, s. 297.

Mehmet Zaviyesi yine kasaba-i mezbure murur ve ubur eden fukaraya itaam-ı taam eylemek şartıyla vakf-ı sahih-i şer'i ile vakf buyurdıkları zaviyeyi merkumun mutasarrıfı olan Veliyüddin fevd olup evlad-ı zükuru olmağla erbab-i istikakdan.....”

Kaynakça

Aşık Paşazade Tarihi (Haz: Hanz. Giese), Leibzing 1929.

Fuat Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1972.

F. Giese, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Teşekkülü Meselesi”, **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul, 1925.

İbn-i Batuta, “**Tuhfetü’n-Nuzzar**”, Kahire, 1322.

Halil İnalçık, **Devleti Aliyye**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Mikail Bayram, **Ahi Evran ve Ahilik Teşkilatı**, Konya, 1992.

Neşet Çağatay, **Bir Kurum Olarak Ahilik**, Ankara, 1984.

MVAM. nr.438.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK:KKA.TD. nr.575).